

Wiera Hupała, Maria Łosyk, Światosław Melnyk

Wyniki badań wczesnośredniowiecznej studni z Dźwinogrodu

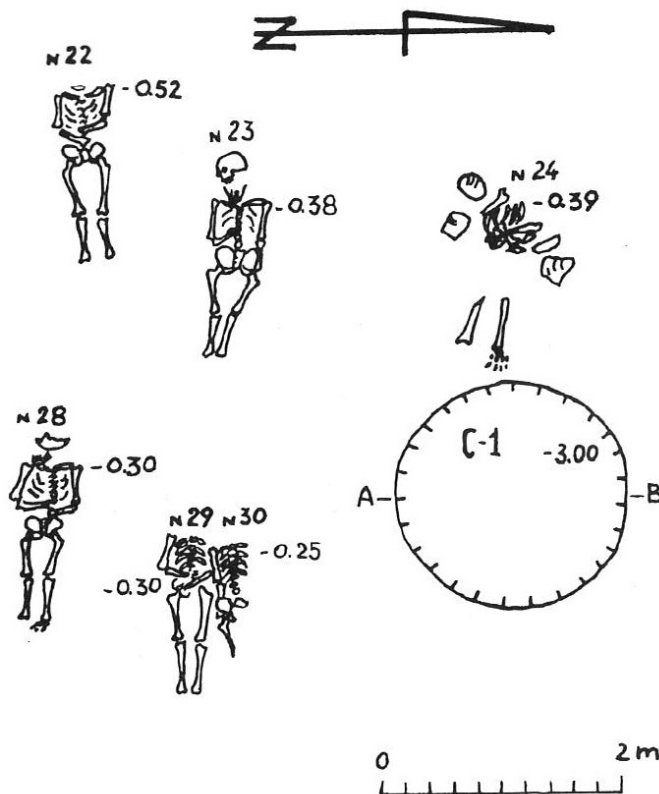
Na terenie grodu w Dźwinogrodzie (rejon Pustomyty, obw. Lwów) w trakcie badań wykopaliskowych, prowadzonych pod kierunkiem prof. I. Swiesznikowa, odsłonięto jamę, określoną jako „cysterna I”. Wystąpiła ona w obrębie cerkwi, datowanej na XII i pierwszą połowę XIII wieku, oraz cmentarzyska z XIII—XIV wieku.

Obiekt znajdował się w odległości 11,5 m na północ od cerkwi i w bezpośrednim sąsiedztwie grobów 23—24 i 28—30 (ryc. 1). Była to cylindryczna w przekroju i okrągła w planie jama o średnicy 2 m, zagłębiona w calec na 3 m (ryc. 2). Górna jej część (oznaczona umownie jako poziom A) do głębokości 135 cm nie miała żadnej konstrukcji. Ujawniono tu jedynie trzy duże kamienie, które spadły z dawnego poziomu użytkowego. Od głębokości 135 cm aż do dna, ścianki obiektu były wyłożone grubą (do 30 cm) warstwą rozdrobnionego piaskowca (poziom B). Wypełnisko stanowił przemieszany z żółtą gliną szaroczarny humus. Na głębokości 40—120 cm „przecinała” go warstwa nasyciona wielką ilością węgla drzewnego, zalegająca na zwartym zasypaniu kamiennym, które nie tworzyło jakiegось określonej konstrukcji. W tej warstwie zaobserwowano nieliczny materiał zabytkowy. Znajdująca się pod kamieniami 10—20 cm warstwa przemieszanej ziemi nie zawierała żadnych zabytków.

Na poziomie B wypełnisko obiektu stanowił nadal humus przemieszany z gliną, pojedynczymi kamieniami piaskowcowymi oraz, w odróżnieniu od poziomu A, dużą ilością fragmentów naczyń i kości zwierzęcych. Obecność szczególnie dużej ilości kości zanotowano na poziomie dolnego skraju kamiennego obmurowania. Głębiej, na dnie „cysterny” znajdowała się zwarta warstwa węgla drzewnego o miąższości 20 cm. Dno obniżało się od skrajów do środka i było „podścielone” warstwą białego, calcowego piasku. Od głębokości około 3 m do 120 cm jama wypełniała się stopniowo, potem zawałiło się kamienne obwarowanie górnej części „cysterny”. Jeszcze później spłonęły drewniane części nadziemne (węgle pokrywające kamienie) i jamę zasypano.

Poziom A (głębokość 0—135 cm)

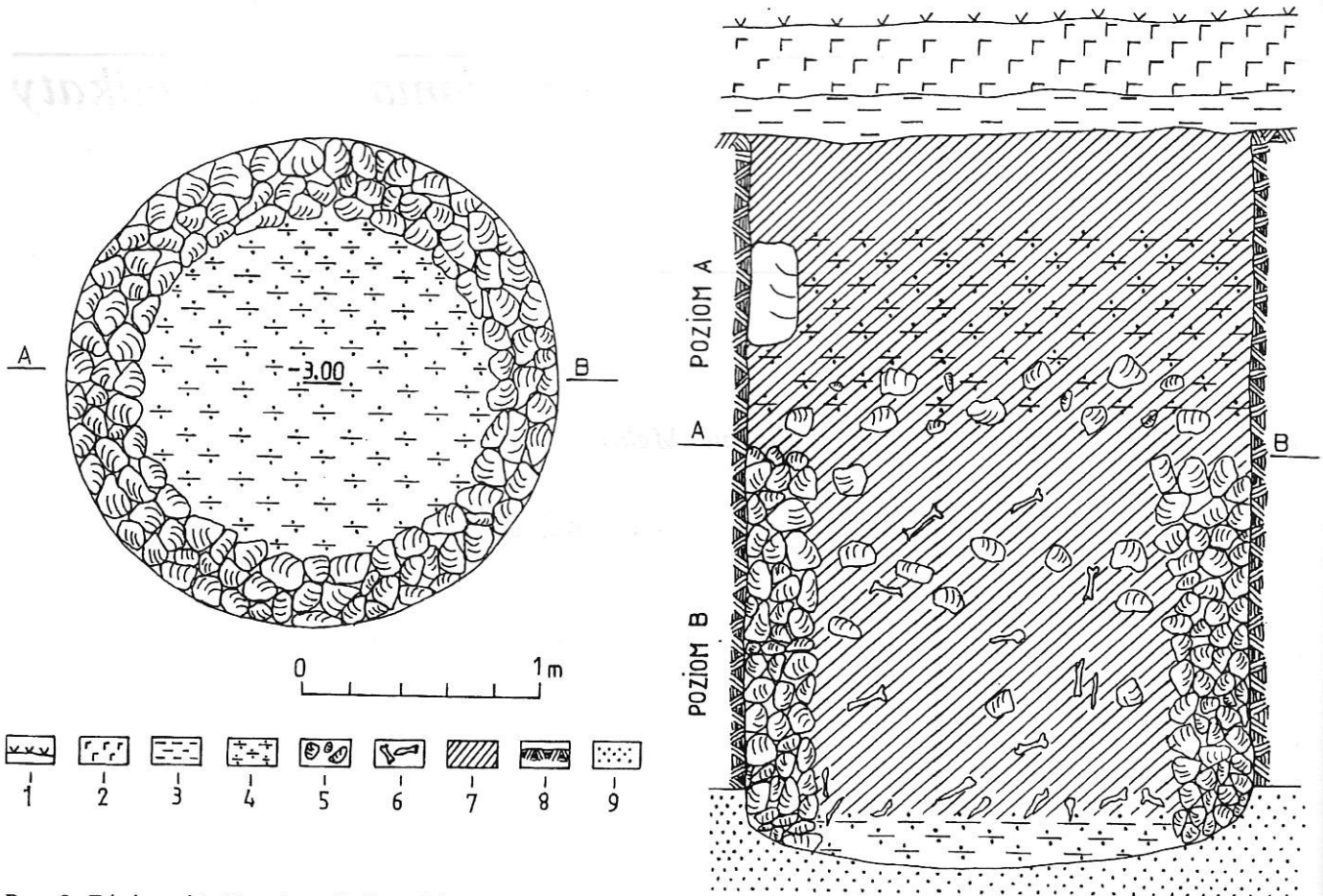
Wystąpił tu nieliczny materiał zabytkowy w postaci części dwóch garnków, korczagi i fragmentów brzegowych innych naczyń.

Ryc. 1. Dźwinogród. Plan usytuowania studni
Abb. 1. Dźwinogród. Lageplan des Brunnens
Рис. 1. Звенигород. План местонахождения колодца

Korczaga (ryc. 3A, 1) charakteryzuje się wysoką, cylindryczną szyjką i ściętą do wewnątrz krawędzią. Szczególną cechą naczynia są bardzo cienkie ścianki — grubość 2—4 mm. Wykonano je z gliny dobrze wyszlamowanej, bez śladów widocznej domieszki i wypalono na kolor brunatny. Przełom jest dwubarwny.

Garnki reprezentują dwie formy — szerokootworowe naczynia z wydętym brzuścem (ryc. 3A, 1) oraz również szerokootworowe, ale o brzuścu stożkowatym (ryc. 3A, 2). Wykonano je z surowca zawierającego domieszki w postaci tłuczni, miki, skalenia i wapienia. Z analizy rentgeno-strukturalnej wynika, że wypalono je w niskiej

Ryc. 2. Dzwinożród. Plan i przekrój studni

Oznaczenia: 1 — poziom współczesny, 2 — humus, 3 — humus gliniasty, 4 — węgiel drzewny, 5 — kamień, 6 — kości, 7 — czarnoziem przemieszany z gliną, 8 — calec marglisty, 9 — piasek calcowy

Abb. 2. Dzwinożród. Plan und Durchschnitt des Brunnens

Bezeichnungen: 1 — gegenwärtiges Niveau, 2 — Humus, 3 — lehmiger Humus, 4 — Holzkohle, 5 — Stein, 6 — Knochen, 7 — Schwarzboden mit Lehm vermischt, 8 — gewachsener Mergelboden, 9 — gewachsener Sandboden

Рис. 2. Звенигород. План и разрез колодца. Обозначения: 1 — современный уровень, 2 — гумус, 3 — глинистый гумус, 4 — уголь, 5 — камень, 6 — кости, 7 — чернозем, перемешанный с глиной, 8 — мергельный материк, 9 — материковый песок

temperaturze — do 900° C (ryc. 4, 1—2). Z analogicznej masy ceramicznej wykonano także naczynia, które zachowały się w postaci fragmentów krawędzi (ryc. 3A). Wspólną cechą garnków z poziomu A są niezbyt wyraźne, zredukowane kształty krawędzi — ich zarysów nie cechuje czystość proporcji wałka, grani i wyodrębnionego wrębu na pokrywkę.

Poziom B (głębokość 135—300 cm)

Znalezione tu fragmenty garnków cechują w pełni ukształtowane i ostre krawędzie. Można wyróżnić następujące elementy morfologiczne: wałek (ryc. 3B, 3—4), wałek z ukośnie ściętą w kierunku szyjki krawędzią (ryc. 3B, 2), wałek i poziomo ściętą krawędź (ryc. 3B, 1), wałek i dwie ukośnie ścięte, profilowane krawędzie (ryc. 3B, 5). Ceramika ta była wyrabiana z różnych grup surowcowych. Można zatem wyróżnić:

- glinę zawierającą dużą ilość piasku kwarcowego, miki i niewielką domieszkę skaleni (ryc. 3B, 1; 5, 3), wypaloną w temperaturze do 850° C,
- glinę zawierającą niewielką ilość miki oraz dużą ilość skaleni (ryc. 3B, 2,5; 5, 2), wypaloną w temperaturze 800—900° C,

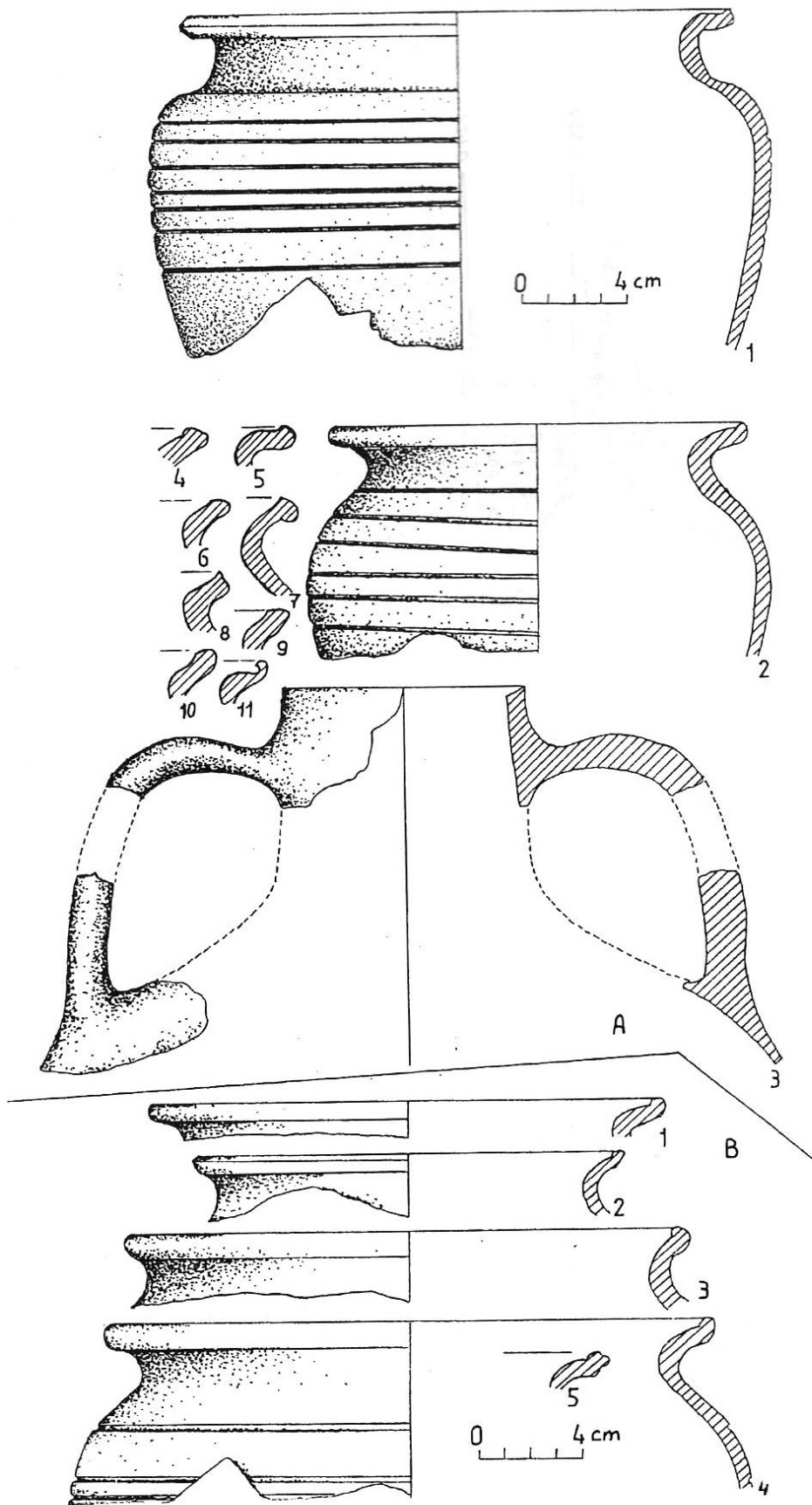
c) glinę zawierającą dużą ilość domieszki skaleni oraz niewielką ilość miki i wapienia (ryc. 3B, 4; 5, 1), wypaloną w temperaturze do 900° C,

d) glinę zawierającą dużą ilość domieszki skaleni i wapieni a bardzo niewielką miki (ryc. 3B, 3), wypaloną w temperaturze do 900° C.

Na poziomie B znaleziono znaczną ilość drobnych fragmentów północnoczarnomorskich, czerwonych amfor glinianych. Podobna do omawianej tu ceramika oraz amfory południowe są masowymi zabytkami w chatach środkowego (1110—1137) i górnego (1137—1146) poziomu budowlanego na terenie północno-wschodniego przedmieścia Dzwinożrodu. Są one datowane wg ustaleń dendrochronologicznych.

Przeprowadzona korelacja zespołów ceramicznych z poziomów A i B uwiarydliła różnice w zakresie wykorzystania surowca oraz w sposobie ukształtowania brzegów naczyń. Dla garnków z poziomu B charakterystyczne są wyraźne proporcje form, czystość zarysów. Natomiast naczynia z poziomu A cechuje zdegenerowana forma krawędzi.

Analogiczne, jak u naczyń z poziomu A, krawędzie, zaobserwowano wśród ceramiki z chaty 43 i 46

Ryc. 3. Dzwiniogród. Ceramika ze studni: A — poziom A. B — poziom B
 Abb. 3. Dzwiniogród. Keramik aus dem Brunnen: A — Niveau A, B — Niveau B
 Рис. 3. Звенигород. Керамика из колодца: А — уровень А; В — уровень Б

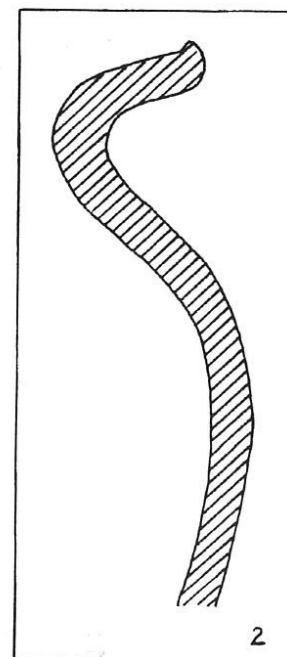
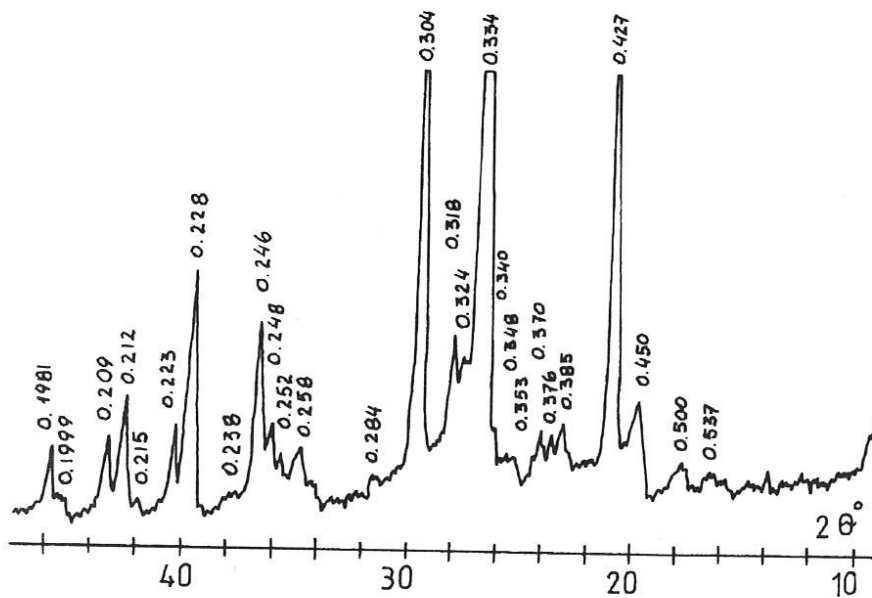
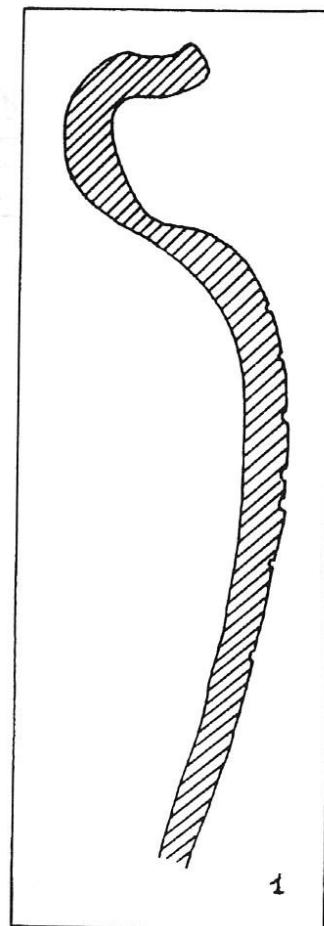
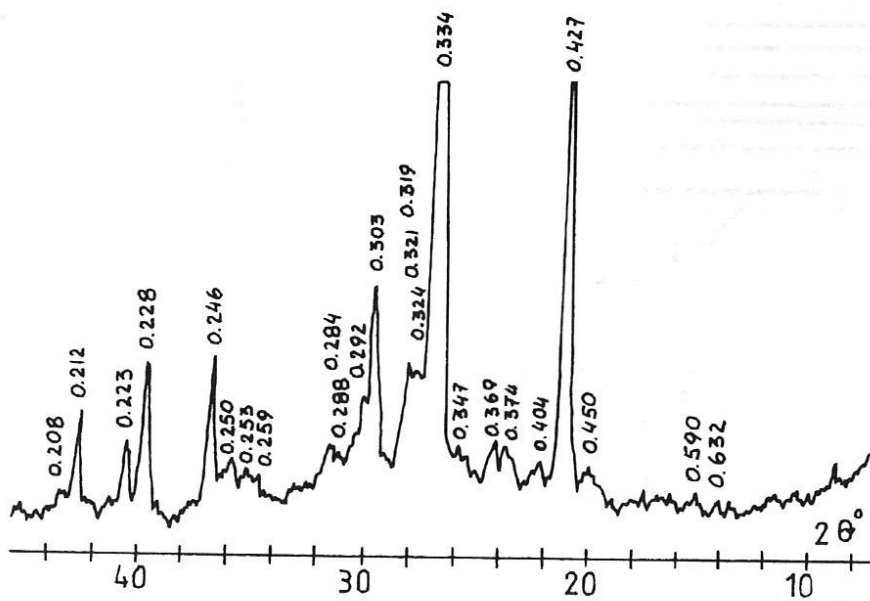

Рис. 4. Дифрактограммы фрагментов керамики з poziomu A
 Abb. 4. Streudiagramme der Keramikfragmente aus dem Niveau A
 Рис. 4. Дифрактограммы фрагментов керамики из уровня A

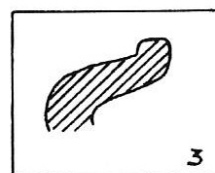
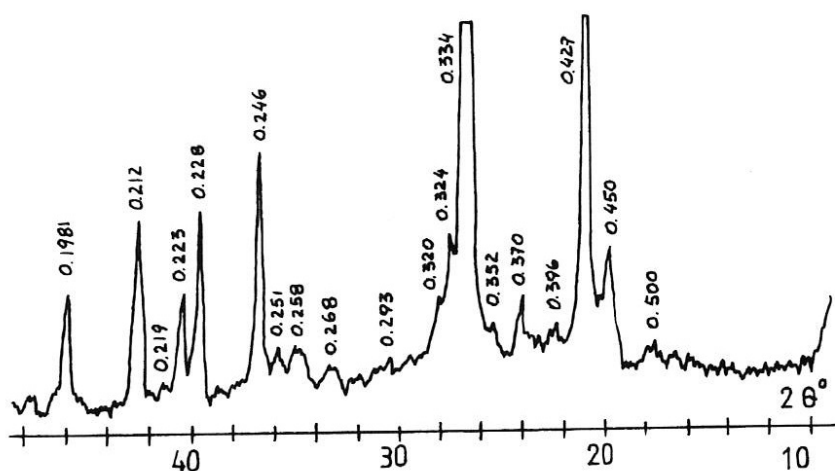
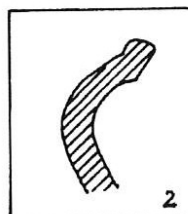
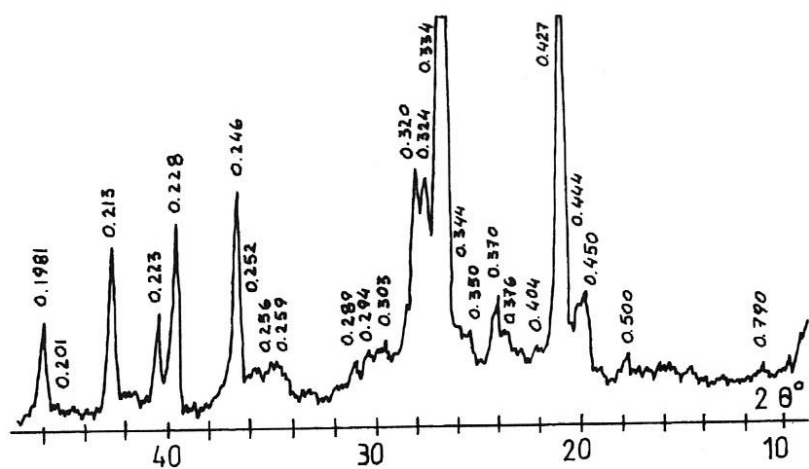
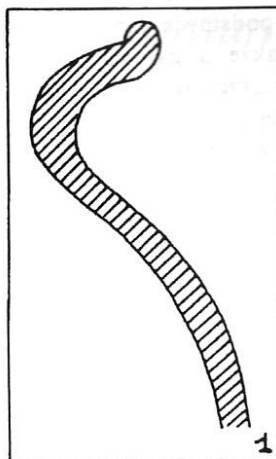
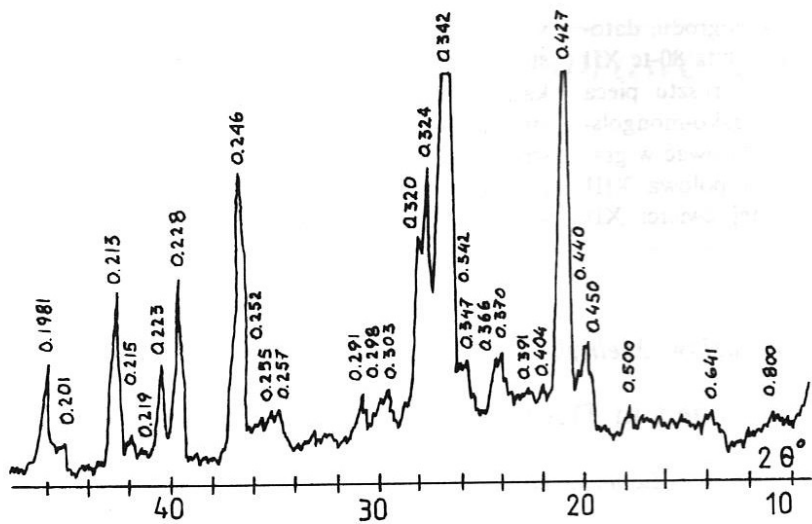

Рис. 5. Дифрактограммы фрагментов керамики з poziomu B
 Abb. 5. Streudiagramme der Keramikfragmente aus dem Niveau B
 Рис. 5. Дифрактограммы фрагментов керамики из уровня Б

w północno-wschodnim przedmieściu Dźwinogrodu, datowanych na podstawie dendrochronologii na lata 80-te XII wieku, a także u garnków z warstwy I-4 rusztu pieca chaty 33, zniszczonej w czasie najazdu tatarsko-mongolskiego. Na tej podstawie poziom A można datować w granicach — czwarta ćwierć XII — pierwsza połowa XIII wieku. Biorąc pod uwagę, że do czwartej ćwierci XII

wieku (to jest do poziomu A) opisywany obiekt ulegał stopniowej destrukcji (narosła 165 cm warstwa wypelniska), można ograniczyć okres jego funkcjonowania jako studni do pierwszej połowy XII wieku. Drewniane konstrukcje już od dawna nie użytkowanej studni, spłonęły prawdopodobnie razem z cerkwią i umocnieniami grodu w czasie najazdu Batu-chana.

Wiera Hupalo, Maria Łosyk, Światosław Melnyk

Frühmittelalterlicher Brunnen in Dźwinogród — Forschungsergebnisse

Zusammenfassung

Im Beitrag werden Hauptergebnisse der Untersuchungen eines Brunnens, der in der Nähe einer Kirche und eines Gräberfeldes in Dźwinogród entdeckt wurde — die beiden sind entsprechend auf das 12. zur Hälfte des 13. Jhs. und auf die 2. Hälfte bis zum 14. Jhs. datiert. Das Objekt besaß regelmäßige Umriße und interessante Konstruktion. Es wurden zwei Niveaus ausgesondert: A — bis 135 cm tief, de facto Destruktionsniveau und B — 135 bis 300 cm tief. Brunnenwände waren im Niveau B mit zerbröckeltem Sandstein belegt.

Durchgeführte Korrelation keramischer Komplexe von den Niveaus A und B veranschaulichte Unterschiede in der Anwendung der Rohstoffe und in der Gestaltungsweise der Gefäßränder.

Analogische Gefäßränder wie bei den Gefäßen aus

dem Niveau A wurden in der Keramik aus den Hütten 43 und 46 in der nordöstlichen Vorstadt von Dźwinogród festgestellt. Sie wurden dendrochronologisch auf die 80-er Jahre des 12. Jhs. datiert. Ähnliche Ränder treten auch bei den Gefäßen aus der Schicht I-4 des Ofenrostes der Hütte 33, auf die während eines Tataren- und Mongolenüberfalls zerstört worden war. Auf diesem Grund kann das Niveau A auf die Zeit zwischen dem 4. Viertel des 12. Jhs. (d.h. Niveau A) allmählicher Destruktion unterlag (165 cm tiefe Schicht der Ausfüllung zeugt davon) kann die Zeit, in der das Objekt als Brunnen funktionierte, auf die 1. Hälfte des 12. Jhs. beschränkt werden. Holzkonstruktion des seit langem nicht mehr funktionierenden Brunnens verbrannte vermutlich samt der Kirche und Burgbefestigungen während des Überfalls von Bathu-Chan.

Вера Гупало, Мария Лосык, Святослав Мельник

Результаты исследований раннесредневекового колодца из Звенигорода

Резюме

Статья содержит основные результаты исследования колодца, выявленного в Звенигороде вблизи церкви и кладбища, датируемых соответственно XII — 1 пол. XIII вв. и 2 пол. XIII—XIV в. Этот объект имел правильные очертания и интересную конструкцию. Выделено два уровня: А — достигающий гл. 135 см и являющийся фактическим уровнем деструкции, и Б — простирающийся на глубину от 135 до 300 см. Стены колодца на уровне Б были выложены из мелочным песчаником.

Корреляция керамических комплексов из уровней А и Б выявила различие в плане использования сырья и в способе формовки венчиков сосудов. Горшкам из уровня Б присущи четкие пропорции форм, чистота очертаний. Зато изделия из уровня А характеризуются снивелированными формами венчиков.

Аналогичные, как у сосудов уровня А, венчики отмечены среди керамики из жилищ 43 и 46 на северо-восточном пригороде Звенигорода, датированных на основании дендрохронологии 80-ми годами XII в., а также у горшков из 1—4 слоев пода печи в жилище 33, уничтоженном во время монголо-татарского нашествия. На этом основании уровень А датируется в пределах — IV чв. XII—I пол. XIII в. Принимая во внимание, что до IV чв. XII в. (т.е. до уровня А) рассматриваемый объект был подвержен постепенному разрушению (образовался 165 см слой заполнения), представляется возможным ограничить период его функционирования как колодца до I пол. XII века. Деревянная конструкция, уже длительное время не используемого колодца, вероятно, сгорела вместе с церковью и деревянными укреплениями детинца во время нашествия хана Батые.